

A 90. zsoltár Péchi Simon Psalterium-ában

Dr. Papp György,

Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet

Péchi Simon I.

- Péchi Simon (1565/70 – 1640/1642) Kemény János véleménye: „csak egy szőcs legény volt, s paraszt emberségből ment volt nagyra”
- Életútja röviden:
  - Pécsett született – 1583/84-ben Bogáti Fazekas Miklós antitrinitárius mester tanítványa
  - kolozsvári unitárius iskola (keleti nyelvekkel foglalkozik) –
  - Székelyszenterzsébeten iskolamester – Eőssi András lesz a patrónusa (az egyik szombatos eredetlegenda szerint ő a szombatosság atyja)
  - Tanulmányút – az 1580-as évek közepén a fejedelmi udvar egy köre a törökül jól beszélő Péchi-t Konstantinápolyba irányítja „török deák” diplomáciai feladatkörrel. Itt a szefárd zsidó gyülekezet egyik tanházában gyarapítja ismereteit.
  - 2 év (?) Tuniszban – majd Nápoly – Róma – Korfu – Ragusa
  - 1594/95 körül tér vissza Erdélybe – 1600 tájáig Szenterzsébeten tanító
  - 1598. V. 10.: a gyermektelen Eőssi örökösévé/fiává fogadja Péchi-t

Péchi Simon II.

- 1601-től fejedelmi titkár előbb Báthory Zsigmond (a fejedelem lemondásakor 1602-ben Péchi visszahúzódott Eőssitől örökölt birtokára, és a sófalvi bánya prefectusa lett), majd 1606-tól Bocskai István mellett.
- Felesége: Kornis Farkas Judit nevű leánya lesz
- 1613-21: Bethlen Gábor kancellárja
- 1621: fejedelmi szére törés vádjával Bethlen elfogatja és bebörtönzi;
- 1624-ben tekintélyes főurak 83500 forintért kiváltották a börtönből.
  - Péchi Székelyszenterzsébetre vonult vissza, és a szombatosság érdekében tevékenykedett.
- 1638-ban I. Rákóczi György hajsztát indított a radikális unitáriusok és a szombatosok ellen; ekkor Péchit mint „zsidózót” lányaival együtt elítélték, jószágukat lefoglalták.
- 1639 májusában szabadult a börtönéből – szabadsága ára: áttért reformátusnak.
- Élete utolsó éveiben nem adta jelét szombatosságának – valószínű azonban, hogy formailag református, titokban továbbra is szombatos maradt.
- Horváth Cirill irodalomtörténész méltatása (1899):
  - „A legkiválóbb hebraisták közé tartozott, mint író kitűnő volt a maga nemében. El tudott merülni az ősi héber világba és át tudta hozni sértetlenül: sajátos ízű nyelvével, hangulataival, színeivel és gondolkodásával.”

Péchi Simon *Psalterium*-a

- 1624-1629. között készül - Szenterzsébeten;
- A másoló Bet János 1629. szept. 23-án kezdi másolni a kéziratot;
- Dán Róbert szerint Péchi
  - „nem szépirodalmi céllal és nem a nagyközönség számára készítette művét. Talán kevesebb gondja volt a formai elemekre, a szavak és képek megválogatására. Mégis erőteljes magyarsága, árnyalt kifejezései, a héber szöveg tömörségét feloldó szóhalmozásai remekművé teszik alkotását.” (Dán Róbert 207)
- Jegyzeteinek forrásai:
  - Saját bevallása szerint: David Kimhi (1160-1235) zsoltárkommentárja => Héber Bibliája: Biblia Rabbinica Magna (Velence: 1517) – tartalmazza a Kimhi-kommentárt is;
  - Sebastian Münster Biblia Hebraica-ja (Kimhivel soha, de Münsterrel alkalmanként vitába szállt a zsoltárok szövege értelmezésekor)
- Bár a Károli fordítása már feltörekvőben van (Hannau + Oppenheim) – még távolról sem nevezhető standardnak: mellette ott van Benczédi Székely István, Heltai, stb. + vannak lelkipásztorok, akik saját maguk fordítják a héber szöveget

A zsoltár felirata

- TM: תַּפְּלָהּ לְמֹשֶׁה אִישׁ-הָאֱלֹהִים (Ps. 90:1)
- Ps.: Mósesnek Isten emberének imátsága.
- Im.: - *a felirat hiányzik*
- Sajátosságok
  - לְ – birtokos értelemben
  - 2 megjegyzést fűz hozzá:
    - A 90. zsoltár „summája”: Ez zsoltár iratott az emberi gyarlóságról és hogy azmiképpen külön-külön egy személy is, úgy ez nagy egész világ sok nyomorúság, szörnyű csapások után jut az örökké állandó bódogságra.
    - Isten embere: „hogyan próféta volt”

Zsolt 90,1b

- TM: אֲדֹנָי מֵעוֹן אֶתָּה הַיֵּית לָנוּ בְּדָר וְדָר: (Ps. 90:1 WTT)
- Ps.: Uram Isten, te voltál lakó hajlékunk* minékünk: mind nemzetségről nemzetségre.
- Im. Uram Isten te voltál lakó hajlékunk mü nekünk: mind nemzetségről nemzetségre.
- Sajátosságok:
  - אֲדֹנָי = Uram Isten. A félreérthetőség elkerülése miatt bővít;
  - Péchi saját megjegyzése: Az Isten mindeneknek tartó hajléka, mert nem ez világ tartja az Istent, hanem az Isten tartja az világot; holott véghetetlen az Isten, de az világ véges.

Zsolt 90,2

- TM: בְּטָרַם | הָרִים יִלְדוּ וְתַחֲלִל אֶרֶץ וְתַבַּל וּמֵעוֹלָם עַד-עוֹלָם אֶתָּה אֱלֹהִים :
(Ps. 90:2)
- Ps.: Minek előtte az hegyek nemzettetnének, az föld, víz, és az nagy világ elrendeltetnék: már mindöröktől fogván s mind örökké te erős Isten vagy.
- Im.: Minek előtte az hegyek nemzettetnének, az föld, víz és ez nagy világ elrendeltetnék : már mindöröktől fogván s mindörökké te erős Isten vagy.
- Sajátosságok:
  - Nemzettetnének: szemben Heltai „mielőtt a hegyek lennének”; közelebb áll Székely István: „minec előtte az hegyec születtenék”
  - אֶתָּה אֱלֹהִים- a nominális mondat fordítása bővítéssel: te erős Isten vagy

Zsolt 90,3

- TM: תִּשָּׁב אֲנוֹשׁ עַד-דְּכָא וְתֹאמַר שׁוּבוּ בְנֵי-אָדָם: (Ps. 90:3 WTT)
- Ps.: De az embereket mind csak nyomorúságban* forgatod: mondván, térjetekek** meg embereknek fiai.
- Im.: *ugyanaz*
- Sajátosságok:
  - תִּשָּׁב = „forgatod” / עַד-דְּכָא = „nyomorúságban”
  - וְתֹאמַר = „mondván” – a korabeli szóhasználathoz igyekszik igazítani
  - שׁוּבוּ = térjetekek meg
  - Péchi megjegyzései:
    - * - Akár az erőtlen vénségre értsed, hogy porrá legyen, az kiből lőtt oda térjen, akár az sok ostor által penitenczia-tartásra. – Ibn Ezra és Rási magyarázatai
    - ** - Nem egyéb az emberi állat élete ez földön, szüntelen való tusakodásnál az bűnök és fogyatkozások ellen és az mellett szüntelen térésnél, penitencziánál és jobbulásnál, ha jól akarja, nincs semmi oly üdő holta napig, hogy jobbulást, irtogatást magán az ember ne találjon.

Zsolt 90,4

- TM: כִּי אֱלֹהִים שָׁנִים בְּעֵינֶיךָ כִּיּוֹם אֶתְמוּל כִּי יַעֲבֹר וְאַשְׁמוּרָה בַּלַּיְלָה: (Ps 90,4)
- Ps.: Mert ezer esztendőök az te szemeid előtt mint csak az tegnapi elmúlt nap: vagy mint az éjjeli virrasztó órácska.
- Im.: *ugyanaz*
- Sajátosságok:
  - כִּי יַעֲבֹר - Péchi múlt idejű melléknévi igenévként (part.pass.) oldja fel

Zsolt 90,5

- TM: זַרְמַתֶּם שְׁנָה יֵהְיוּ בַבֶּקֶר כְּחֻצֵיר יַחֲלֶף: (Ps. 90:5)
- Ps.: Foltatod mint sebess árvizet az üdőt rajtok és abban mintha csak álmok volnának: mint csak egy reggeli virágzás, ki hamar elváltozik.
- Im.: *ugyanaz*
- Sajátosságok
  - Foltatod, mint sebes árvizet – inkább körülír, parafrázál

Zsolt 90,6

- TM: **בְּבֹקֶר יֵצֵא וְחֵלֶף לְעֵרֵב יִמּוּלֵל וַיִּבֶשׁ:** (Ps. 90:6 WTT)
- Ps.: Reggel **zöldelven** virágzik* és hamar változik: estvére levágatik és elszárad.
- Im.: *ugyanaz*
- Sajátosságok:
- Péchi megjegyzése:
  - * = Ifjúság, vénség példáztatik ez versben.

Zsolt 90,7

- TM: כִּי־כָלֵינוּ בְּאֶפְדָּ וּבַחֲמַתְךָ נִבְהַלְנוּ: (Ps. 90:7 WTT)
- Ps.: Mert az te busulásodban **mi** fogyton-fogyunk: és nagy haragos ostoridban elámúlunk.
- Im.: Mert az te busulásodban **mü** fogyton-fogyunk: és nagy haragos ostoridban elámulunk.
- Sajátosságok:

Zsolt 90,8

- TM: : שְׁתָּה עֲזַנְתִּינוּ לְנֶגְדְךָ עֲלֵמֵנוּ לְמֵאוֹר פְּנֵיךָ: (Ps. 90:8 WTT)
- Ps.: Holott **minden** bűneinket magad előtt tartod: és álnokságinkat **szent** orczád világosságában.
- Im.: *ugyanaz*
- Sajátosságok:

Zsolt 90,9

- TM: כִּי כָל-יְמֵינוּ פָּנוּ בְּעִבְרַתְךָ כְּלֵינוּ שְׁנֵינוּ כְּמוֹ-הֶגָּה: (Ps. 90:9)
- Ps.: És így minden **mi** napainkat csak az te busulásodban* fogyatjuk: eltöltjük esztendeinket mint egy beszélgetést.
- Im.: És így minden **mü** napainkat csak az te busulásodban* fogyatjuk: eltöltjük esztendeinket mint egy beszélgetést.
- Sajátosságok:
  - Péchi megjegyzése:
    - * - Az Isten, ítéletnek Istene, jónak szerzője, gonosznak gyűlölője, az bűnös embert mikor tekinti, mind haragszik az bűnért: de hosszútűrő, irgalmas és nem siet veszedelmére, hanem térését várja az bűnösnek. És sokszor igaz ítéletiből szörnyű büntetéssel is veszi.

Zsolt 90,10

- TM: יְמֵי־שָׁנוֹתֵינוּ בֵּהֶם שִׁבְעִים שָׁנָה וְאִם בְּגִבּוֹרֹת | שְׁמוֹנִים
שָׁנָה וְרֵהַבְּם עֲמַל וְאוֹן כִּי־גַז הָיִשׁ וְנִעְפָּה:
(Ps. 90:10)
- Ps.: Ezekben a **mi** esztendőnk napjai 70 esztendő* vagy ha erősebb 80-
van esztendők, kinek nagyobb része csak bűn és nagy fáradtság: és
azonban elmetsződik nagy hirtelen és elrepül.
- Im.: Ezekben az **mü** esztendőink napjai hetven esztendő vagy ha erősebb, nyolcvan esztendők,
kiknek nagyobb része csak bűn és sok fáradtság: és azonban elmetsződik nagy hirtelen és elrepül.
- Sajátosságok:
  - Péchi megjegyzése:
    - * - Noha Móses 120 esztendőt élt (Exod. 34.) de szól itt a közönséges élet folyásáról; mert a
bölcsek azt tartják: az ki 60 esztendő előtt hal meg, bűnének büntetése, az 60 felett gratia és
Istentől jovaltatótt életinek, jó cselekedetinek jutalma.

Zsolt 90,11

- TM: מִי־יֹדַע עַז אֶפְּקָ וְכִירָאֲתָךְ עֲבַרְתָּךְ: (Ps. 90:11)
- Ps.: Kicsoda esmerheti meg **nagy** erejét az te haragodnak: mert az ki mennyire fél tégedet, annyival inkább rajta* ostorozó haragod.
- Im.: *ugyanaz*
- Sajátosságok:
  - Péchi megjegyzése:
    - Mint az atya, inkább sújtolja amely fiát inkább szereti: úgy az Isten, valaki mentől inkább féli őtet, annál inkább megsújtolja kicsin bűnökért is jobbulásokra. És hogy az örök pokoltól, kínoctól az itt való sanyargatások által megszabadúljon és az kevés vétkekről is meglakoljon .

Zsolt 90,12

- TM: לְמִנּוֹת יְמֵינוּ בֵּן הַיּוֹדֵעַ וְנִבְא לִבְבַּ חֲכָמָה: (Ps. 90:12)
- Ps.: Úr Isten taníts úgy minket számlálnunk az mi napainkat: hogy szívünket nevelhessük szüntelen a bölcseségben.
- Im.: Úr Isten taníts úgy minket számlálnunk az mü napainkat: hogy szívünket nevelhessük szüntelen az bölcsességben.
- Sajátosságok:

Zsolt 90,13

- TM: שׁוֹבָה יְהוָה עַד־מָתִי וְהִנָּחֵם עַל־עַבְדֵי־יָ׃ (Ps. 90:13 WTT)
- Ps.: Térj* meg Uram Isten, meddig búsulsz így ellenünk: és vigasztald meg magadot az te szolgálaidon.
- Im.: *ugyanaz*
- Sajátosságok:
  - Péchi megjegyzése:
    - Ez világnak derekas megújításaért könyörög; ne veszekedjék örökké az bűnös Ádám fiaival, hanem szent lelke által újítsa meg az egész emberi nemzetet, maga is az Isten letévén bosszúálló busulását, csak örvendjen osztán rajtok az örök életben.

Zsolt 90,14

- TM: שְׂבַעְנוּ בַּבֶּקֶר חֶסֶדְךָ וְנִרְנְנָה וְנִשְׂמְחָה בְּכָל־יְמֵינוּ: (Ps. 90:14)
- Ps.: Tölts be s elégíts meg jó idején derekas irgalmasságoddal: hadd vigadjunk és örvendjünk azután minden napáinkban.
- Im.: *ugyanaz*
- Sajátosságok:

Zsolt 90,15

- TM: שְׂמַחֲנוּ כִּימֹת עֲנִיתָנוּ שְׁנוֹת רֵאֵינוּ רָעָה: (Ps. 90:15 WTT)
- Ps.: Vigasztalj több jóval meg, hogy sem mint amely napokon* csak nyomorgattál: és mint az esztendőkből, kikben csak sok gonoszt láttunk.
- Im.: *ugyanaz*
- Sajátosságok:
  - Péchi megjegyzése:
    - Mint a gonosz, mely bő volt az hitván világon: akkor az vigasztalás csak jóvá legyen.

Zsolt 90,16

- TM: יִרְאֶה אֶל-עַבְדֵיךָ פֶּעֶלְךָ וְהִדְרִיךְ עַל-בְּנֵיהֶם: (Ps. 90:16 WTT)
- Ps.: Mutatódjék meg az te szolgálaidon hasznos* szabadító munkád: és örök dicsőséged azoknak fiokon.
- Im.: *ugyanaz*
- Sajátosságok:
  - Péchi megjegyzése:
    - Minden gonosznak a bűn oka, vegye el az bűnt és az bűnös természet helyén adjon tiszta szentséges természetet az emberekben; és ez az örökös szabadítás és azzal nem maradhat egyéb bódogságnál.

Zsolt 90,17

- TM: וַיְהִי | נָעַם אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנֵנָה עָלֵינוּ.
וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנֵנָה: (Ps. 90:17)
- Ps.: Legyen gyönyörűséges örökké ami Urunk Istenünk mirajtunk és kezünk* munkáját erősítse meg: az mi kezünk munkáját mondom örökké erősítse meg.
- Im.:
- Sajátosságok:
  - Péchi megjegyzése:
    - Az örök életről írja, holott büntetés, busulás nem leszen, mert bűn sem leszen. Jóllehet ezt az utolsó verset írják a zsidó bölcsek, hogy akkor mondotta volna Móses, mikor az pusztában az Istennek sátorát, oltárát elvégezvén megszentelte; és láthatóképpen a mennyei tűz és az Istennek dücsősége odaszállott, ott is lakozott.

Köszönöm a megtisztelő figyelmet!
תודה לכולכם על ההקשבה ותשומת הלב!